

MEDIJI I (NE)POVERENJE U PRAVOSUĐE*

Dr Hajdana Glomazić, naučni saradnik
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija

Dr Branislava Knežić, naučni savetnik
Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Srbija
i vanredni profesor Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, Srbija

Istraživanja pokazuju da je medijsko izveštavanje o temama pravosuđa, često tabloidno, neprofesionalno i senzacionalističko, pa se sasvim legitimno postavlja pitanje da li je način izveštavanja medija faktor poverenja javnosti u pravosudni sistem. Cilj ovog rada je pružanje odgovora na pitanje kolika je uloga medija u kreiranju atmosfere javnog poverenja u rad pravosuđa. Polazi se od pretpostavke da su razlozi poverenja javnosti, pre svega, sistemske prirode, iako u procesu oblikovanja javnog mnenja u pogledu izgradnje poverenja u pravosudne institucije, medijsko izveštavanje ima svoju ulogu. Rezultati analize su pokazali da su mediji pre faktor učvršćivanja nepoverenja, nego njegovog uspostavljanja.

KLJUČNE REČI: Mediji / pravosuđe / (ne)poverenje u pravosuđe / javno mnenje

UVOD

Nezavisni mediji i nezavisno pravosuđe su temeljni stubovi demokratskog društva i sva društva koja plediraju na adjektiv – demokratsko - treba da obezbede uslove za njihov nesmetan rad. Budući da se Srbija i dalje nalazi u procesu tranzicije, nije iznenađujuće da se reforma medija i pravosuđa sporo odvija. U tom pravcu, pre svega, treba posmatrati nedostatak poverenja javnosti u obe institucije, kao i devijacije koje se odnose na izveštavanje medija o pravosuđu. One nekada mogu imati negativne implikacije "po pravo na pravično suđenje" (Mrvić Petrović, 2005:23).

Poverenje u društvene institucije i organizacije važna je tema koja se odnosi na mogućnost ostvarivanja i održavanja bezbednosti društva, naročito u modernom, globalnom, tehnološki razvijenom svetu uronjenom u kompleksne društvene procese i

* Rad je nastao kao rezultat na projektu broj 47011 koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

odnose. Interesovanje javnosti za pitanja bezbednosti prirodno je i opravdano, bilo da se radi o bezbednosti u širem smislu ili ličnoj bezbednosti (Yewkes, 2011). O društvenim pojavama koje ugrožavaju bezbedno funkcionisanje društva – terorizam, kriminalitet, nasilje, korupcija – javnost obaveštavaju mediji i neretko predstavnici političkog establišmenta. U izveštavanju javnosti o tako delikatnim temama potrebno se pridržavati profesionalnih načela i etičkih kodeksa, što često nije slučaj.

METOD

U ovom radu cilj istraživanja je analiza odnosa srpskih medija i pravosuđa u kontekstu stvaranja uslova za izgradnju poverenja građana u rad pravosudnog sistema. Metod rada je analiza sadržaja relevantnih dokumenata koja se odnose na procenu stanja u medijima i pravosuđu, i značajnih istraživanja javnog mnenja.

U radu se analizira društveni kontekst u kome se odvija reforma pravosudnog sistema i medija, kao i stanje u kome se nalaze pravosuđe, mediji i novinari. Navode se podaci iz aktuelnih istraživanja relevantnih međunarodnih i domaćih organizacija koje na osnovu odabranih indikatora procenjuju stepen slobode medija i nezavisnosti pravosudnih organa.

Polazimo od pretpostavke da javno poverenje u pravosuđe nije isključivo proizvod tendencioznog, tabloidnog i senzacionalističkog izveštavanja medija. Uzroci javnog (ne)poverenja građana u institucije pravosudnog sistema su kompleksni i povezani sastopenom demokratičnosti društva.

Rezultati naše analize su pokazali da se jedan od faktora koji doprinosi izgradnji nepoverenja u pravosuđe, nesumnjivo odnosi na medijsko izveštavanje, s tim da nije mereno koliki je ideo medija a koliki drugih faktora u kreiranju ambijenta nepoverenja javnosti u pravosuđe.

U ovom radu predmet analize su, pre svega, štampani i elektronski mediji i portalii. Pravosuđe se shvata na način koji je definisan propisima Republike Srbije.

Poverenje shvatamo kao podršku građana za donošenje odluka, pri čemu treba imati u vidu da od te podrške zavisi i legitimnost institucija (Vuković, 2004).

POVERENJE U PRAVOSUĐE

Pravosuđe je jedna od najvažnijih institucija sistema i treba da uživa legitimitet i autoritet u društву. Legitimitet i autoritet se stiču na osnovu rezultata rada koji instituciji obezbeđuje kredibiliteti pretpostavka je stvaranja poverenje. Budući da se današnja društva suočavaju sa velikim izazovima za koje ne postoje univerzalni, efikasni odgovori i rešenja, i gde se rađaju sumnje u pogledu mogućnosti ostvarivanja stabilnosti i prosperiteta (Babović, 2016), gubitak legitimeta, autoriteta i poverenja u institucije od vitalnog društvenog značaja može imati ozbiljne posledice za razvoj društva. U tom smislu, neophodno je ojačati poverenje u institucije, među kojima pravosuđe ima posebnu važnost.

Istraživanja pokazuju da javno poverenje u institucije sistema i ostale značajne organizacije pokazuje trend stagnacije i opadanja, ne samo u društвima slabog demokratskog potencijala, već i u stabilnim demokratijama (Babović, 2016). Podaci pokazuju da je u regionu Zapadnog Balkana poverenje u institucije uglavnom loše i u mnogim aspektima slično prosečnom nivou poverenja u EU. Ugled pravosudnih institucija

narušen je u zemljama Zapadnog Balkana, među kojima je i Srbija. Rezultati istraživanja pokazuju da u regionu građani imaju manje poverenja u pravosuđe u odnosu na Evropu, a da razlozi takvog stanja, između ostalog, sežu u prošlost, u teškoće transformacije društva kojima su bilaizložena balkanska komunistička društva (Babović, 2016). Takođe, nepoverenje javnosti i sumnja u korupciju u pravosuđu bila je izrazito izražena pre demokratskih promena – pre 2000. godine - (Ivošević, 2011), ali i to istorijsko naslede je samo jedan od faktora sadašnjeg nepoverenja.

Nije jednostavno odrediti detreminante nepoverenja u pravosuđe i ostale javne institucije, ali se autori donekle slažu da su među njima: istorijsko naslede, savremeni faktori i nesaglasnosti koje potiču iz samog sudskog sistema (Babović, 2016; Vuković, 2007). Poverenje u pravosuđe determinisano je mnogim društvenim faktorima - spoljnim i unutrašnjim(Vuković, 2007), gde se u najširem smislu reči, spoljniodnose ne samo na društveno istorijske uslove, već i nafaktore koji nastaju političkim, ekonomskim, medijskim i drugim radom političkih i ostalih učesnika na društvenoj sceni "često interesno suprotstavljenih...a koji manje-više utiču ili mogu uticati na odluke sudova" (ibid., str. 492). Unutrašnji faktori se više tiču unutrašnje nesaglasnosti u pravu, i odnose se na činioce koji potiču iz samog sudskog sistema(ibid.). Takođe, determinante nepoverenja javnosti u institucije sistema, pa samim tim i u pravosudni sistem, nalaze se i u međusobnoj povezanosti formalnih i neformalnih institucija i prakse (Babović, 2016), što znači da je naročito u nerazvijenim zemljama i zemljama u tranziciji izražen uticaj neformalnih mreža. Takva praksa počiva na klijantelizmu i političkoj zaštiti i ometa institucije da svoj posao rade na način koji je u najboljem interesu građana – da budu nepristrasne, profesionalne, neutralne i usmerene na interes građana (ibid). Nije iznenadujuće da su mediji, u tako izgrađenoj društvenoj stvarnosti, deo neformalnog, *paralelnog* sistema.

Podaci iz zvaničnih dokumenata pokazuju da pravosuđe u Srbiji ni danas nije imuno na političke, interesne, koruptivne i druge nedozvoljene uticaje, o čemu svedoči "niz afera propraćenih u medijima i široj javnosti" (Zaštitnik građana, 2017:9). Zoran Ivošević smatra da je percepcija korupcije u pravosuđu, jednog od glavnih faktora nepoverenja, odavno prisutna u javnosti. On smatra da stanje propisa bitno utiče na stanje korupcije i da se "koruptivni nasrtaji redovno oslanjaju na mane u sadržini i primeni propisa o položaju nosilaca pravosudnih funkcija" (Ivošević, 2011:26). Baveći se stanjem pravosuđa pre i nakon demokratskih promena u Srbiji (pre i posle 2000. godine), Ivošević (ibid) zaključuje da je korupcija u svim posmatranim periodima suštinski postojala, razarala suštinu pravosuđa i bila uzrokovanu stanjem propisa i manama u njihovoј primeni. Percepcija javnosti o prisustvu korupcije u pravosuđu, pratilo je faktičko stanje u pravosudnim institucijama.¹ Vuković (2004) naglašava da postoji pozitivna korelacija između nepoverenja u pravosuđe i stepena raširenosti korupcije u jednom društvu što, potvrđuju mnoga empirijska istraživanja, naročito ona koja se bave ispitivanjem javnog mnenja. I Ivošević zaključuje da je "stanje korupcije u pravosuđu u obrnutoj srazmeri sa stanjem vladavine prava. Gde je manje vladavine prava, više je korupcije. Gde je više vladavine prava, manje je korupcije" (Ivošević, 2011: 29). To bi praktično značilo da je potrebno detaljnije ispitati ulogu medija u kreiranju nepoverenja u pravosuđe, pre nego što se donesu čvrsti i nedvosmisleni zaključci.

¹ Videti detaljnije u: Ivošević, Z. (2011) Korupcija u pravosuđu i pravosudni sistem. Dostupno na: <http://www.nadzor.org.rs/dosije%20korupcija/Zoran%20Ivošević%20%20Korupcija%20u%20pravosuđu%20i%20pravosudni%20sistem.pdf>

Studija *Nations in Transit* koju sprovodi *Freedom House*, prati status reformi različitih elemenata funkcionisanja društva (izbori, civilno društvo, nezavisni mediji, demokratsko upravljanje državom, demokratsko upravljanje na lokalnom nivou pravosuđe i korupcija) i brojčano pokazuje sličan status stanja pravosuđa i rasprostranjenosti korupcije. Ocena dva prikazana elementa funkcionisanja društva dele se na skali od 1 do 7, gde broj 1 predstavlja najviši stepen demokratičnosti i nezavisnosti, dok 7 predstavlja najlošiju ocenu. Rezultati stanja u pravosuđu i raširenost korupcije u Srbiji, prema studiji sprovedenoj 2016.godine, su sledeći²:

Tabela 1: Ocene studije *Nations in Transit* za pravosuđe 2016. godine

2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
4.25	4.50	4.50	4.50	4.50	4.50	4.50	4.50	4.50	4.50

Izvor: *Freedom House - Nations in Transit: Judicial Framework and Independence*

Tabela 2: Ocena studije *Nations in Transit* za korupciju 2016. godine

2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
4.50	4.50	4.50	4.50	4.25	4.25	4.25	4.25	4.25	4.25

Izvor: *Freedom House - Nations in Transit: Corruption*

Istraživanja pokazuju da u samoj sudskej i tužilačkoj struci postoji uverenje "da pravosuđe nije dovoljno jako da kontroliše izvršnu vlast i pozove je na odgovornost za svoje postupke" (Gavrilović, Milovanović, 2014). Čak polovina anketiranih sudija i tužilaca (53, 4%) u istraživanju smatra da njihova pozicija nije u dovoljnjoj meri jako da bi mogla da obezbedi nezavisnost pravosuđa. Takođe, smatraju da svi građani nemaju iste uslove da ostvare svoja prava (ibid.). Same sudije i tužioци su svesni da ih građani doživljavaju kao zavisne i pod uticajem izvršne vlasti. Ako sama struka ocenjuje da nezavisnost pravosuđa nije ostvarena u punom kapacitetu, onda se postavlja pitanje da li mediji oblikuju javno mnenje o poverenju u pravosuđe na osnovu sasvim neutemeljenih podataka ili na osnovu podataka koji daju razlog sumnji u pravosudni sistem. Sasvim je drugo pitanje na koji način mediji to rade.

Prema istraživanju iz 2013. godine (CESID, 2013) sudstvo i tužilaštvo uživaju nisko poverenje građana (21%), odnosno imaju veći obim nepoverenja nego poverenja. I u prethodnim godinama (2011. i 2012.) situacija je bila slična, pa je poverenje građana u pravosuđe bilo između 16% i 18%.

Sličan podatak navodi se i u istraživanju rađenom 2016. godine (Libek, 2016), pa se prema navedenim podacima može videti da je poverenje građana u pravosudni sistem i dalje nisko (16, 1%). Osim ovog podatka, rezultati pokazuju nezadovoljstvo ispitnika stanjem u Srbiji koje se u najvećoj meri odnose na nezaposlenost, ekonomsku situaciju i rasprostranjenu korupciju. Usled toga kako autori istraživanja navode, stvara se atmosfera nepoverenja u bazične institucije, među kojima je i sudstvo (Libek, 2016).

Istraživanje o ulozi medija u poštovanju ljudskih prava u krivičnom postupku, pokazuje da neprofesionalnim izveštavanjem medija dolazi do kršenja ljudskih prava u krivičnom postupku (Mrvić Petrović, 2005). Kako autorka navodi, manipulacije medija pozivanjem na

² Videti više na: https://freedomhouse.org/sites/default/files/NiT2016%20Serbia_o.pdf

takozvane poverljive izvore, senzacionalistički način izveštavanja, iznošenje podataka o žrtvi ili počiniocu krivičnog dela, ne samo da predstavljaju primere neprofesionalnog ponašanja novinara, već mogu biti razlog kršenja ljudskih prava, budući da takva situacija "otežava ili čak potpuno onemogućava nepristrasan rad suda" (Mrvić Petrović, 2005:24). S druge strane, nezavisnost sudske funkcije podrazumeva da sudija treba da postupa nezavisno u odnosu na društvo, društvene grupe ili pojedince i da je dužan da postupa u skladu sa svesnim tumačenjem i primenom propisa. To, opet, otvara pitanje sudske i tužilačke kadrova. *Beogradski centar za ljudska prava* (Petrović, Pokuševski, 2016) navodi da se proteklih godina u medijima, većinom iz dnevno političkih razloga, krše ljudska prava građana objavljajući njihovih ličnih podataka, "čak i onih koji su zakonom definisani kao naročito osetljivi podaci" (Petrović, Pokuševski, 2016:36). S obzirom da su najčešće u posedu ovih informacija zaposleni u državnim ustanovama, logično je da su državni službenici medijima postali - "poverljivi izvori". Ipak, prema podacima *Beogradskog centra za ljudska prava*, kome su skoro svi sudovi dostavili tražene informacije, "u poslednje dve godine nije utvrđena krivica nijednog državnog službenika za krivično delo Neovlašćeno prikupljanje podataka iz člana 146 Krivičnog zakonika" (Petrović, Pokuševski, 2016:36). Ovaj podatak može govoriti o dubini problema koji se tiče društva, pravosudnog sistema i medija.

OPIS STANJA U SRPSKIM MEDIJIMA

U izveštaju organizacije "Reporteri bez granica"³ za 2016. godinu navodi se da u svetu sloboda medija nikada nije bila u ovolikoj opasnosti. Razlozi takvog stanja su: napadi na medije, plasiranje lažnih informacija, pritisak i trijumf moći političara. U izveštaju o stanju slobode medija u Srbiji kaže se da je ona u konstantnom opadanju od 2014. godine, te da je na rang listi pala za 7 mesta u odnosu na prošlu godinu: od 180 rangiranih zemalja, Srbija je zauzela 66. mesto. "Reporteri bez granica" izveštavaju da su novinari u Srbiji izloženi finansijskim i uredničkim pritiscima, a da su oni koji kritikuju vlast neretko mete javnih napada. Konstatuje se da su doneta tri zakona o slobodi informisanja, prema standardima EU, međutim, u praksi se ne vide tragovi njihovog sprovodenja. I *Beogradski centar za ljudska prava* (Petrović, Pokuševski, 2016) smatra da zakonska rešenja, donošenje Medijske strategije i privatizacija medija, nisu ispunili očekivanja, budući da su manjkavosti vidljive na svakom koraku.

Način na koji mediji informišu javnost o značajnim društvenim pitanjima u najvećoj meri zavisi od karaktera medija. Tabloidi najčešće izveštavaju senzacionalistički, često u formi spektakla, ne mareći zbog kršenja ljudskih prava, dok se takozvani "ozbiljni" mediji, u izveštavanju, u najvećoj meri pridržavaju profesionalnih standarda i etičkih normi (Knežić, Glomazić, 2015).

Na osnovu analize podataka dobijene praćenjem medija (pet dnevnih štampanih novina, dva nedeljnika, dve novinske agencije i više portala, saopštenja i vesti novinarskih udruženja i Pravnog monitoringa medijske scene u Srbiji ANEM), koju je obavio *Beogradski centar za ljudska prava* (Petrović, Pokuševski, 2016), uvideli smo da se mediji u velikoj meri bave temama političke prirode. Naime, utvrđeno je da se najveći broj tekstova odnosi na teme vezane za politička prava i demokratiju (19, 9%). Njih slede tekstovi o slobodi izražavanja (15%), pravu na pravično suđenje (13, 6%); tekstovi o

³ Reporters Without Borders (2017) Serbia – European standards still out of reach. <https://rsf.org/en-serbia>

ekonomskim i socijalnim pravima (13, 3%), nasilju (11, 26%), prevladavanju prošlosti (8, 93%), nezavisnim telima (6, 5%), azilantima i izbeglicama (5%); tekstovi o diskriminaciji (2, 4%), trgovini ljudima (1, 50%), pravima manjina (0, 8%) i nevladinim organizacijama (0, 645). Interesantan je podatak da se prvi put od 1998. godine u medijima, u ovoj meri, izveštava o slobodi izražavanja (ibid.). Taj podatak se može tumačiti u kontekstu povećanog pritiska na medije, prisustva censure i autocenzure u srpskim medijima, kao i lošeg materijalnog statusa novinara. U prilog ovom zaključku može poslužiti istraživanje UNS-a (2014) koje je imalo za cilj da ispita profesionalni i ekonomski položaj novinara, članova tog udruženja. Pokazalo se da je većina anketiranih novinara zadovoljna svojim poslom (ukupno 71%), a da mali broj nije (ukupno 6%). Međutim, kada je u pitanju zadovoljstvo zaradom situacija je nešto drugačija: najveći broj novinara je nezadovoljan zaradom (ukupno 45%), dok je zadovoljnih mnogo manje (ukupno 26%).

Tabela 3: Zadovoljstvo novinara trenutnom zaradom

Izvor: UNS (2014) Rezultati redovnog godišnjeg istraživanja članstva Udruženja novinara Srbije. Beograd: UNS

Novinari, članovi UNS-a, kao tri najveća problema medija označavaju: niske plate, neprofesionalizam i obrazovanje novinara, samovolja vlasnika i neregulisani radni odnosi (ibid.). Dakle, ovde je reč o mahom obrazovanim novinarima (u uzorku više od 70% ima završen fakultet), članovima udruženja, pa se postavlja pitanje kakav bi rezultat bio kada bi se anketirali *novinari* koji rade u tabloidima, bez potrebnih stručnih kvalifikacija i znanja koja se tiču novinarske etike. Prema podacima iz istog istraživanja, cenzuri nije izloženo više od polovine anketiranih novinara (56%), dok je nešto manje od polovine anketiranih novinara (35% i 7%) povremeno ili konstantno izloženo cenzuri. Većina ispitanika smatra da veliki broj novinara pribegava autocenzuri u strahu od cenzure (43% povremeno; 28% u velikoj meri).

Razlozi neprofesionalnog i neetičkog izveštavanja pojedinih medija mogu se smestiti u širi kontekst koji se odnosi na nerazjašnjenu vlasničku strukturu medija, političku kontrolu tabloida i nekih drugih medija, povišen stepen tolerancije na kršenje ljudskih prava u medijima. U izveštaju ANEM-a (2016) navodi se da je javni sektor najveći finansijer medija u Srbiji, što znači da vlast ima mogućnost da na taj način ostvaruje uticaj na medije, i da je kupovina uticaja na javno mnenje javnim sredstvima, zarad ostvarivanja privatnih interesa, još veći problem od budžetskog finansiranja medija. U Godišnjem izveštaju Zaštitnika građana za 2016. godinu (Zaštitnik građana, 2017), navodi se da i Evropska komisija u ovogodišnjem izveštaju konstatuje da u pogledu kreiranja ambijenta "koji je pogodan za

puno ostvarivanje prava na slobodu izražavanja, nije mnogo učinjeno" (Zaštitnik građana, 2017:8), što se odnosi na medije koji nisu pod kontrolom politike. Ugrožavanja rada medija, prema ovom izvoru, ogleda se u obustavljanju finansijske podrške medijima koji nisu u političkom smislu bliski političkim strukturama, što se smatra posebnim vidom pritiska. Izvestilac Evropskog parlamenta za Srbiju – Dejvid Mekalister (European Parliament, 2016) takođe je u izveštaju za 2016. godinu konstatovao da su pritisci na novinare sastavni deo ambijenta u kome novinari u Srbiji rade. Dodaje da se pritisci ispoljavaju u različitim formama, prikriveno i otvoreno. U izveštaju Dejvida Mekalistera se napominje da zabrinjava pojava pretnji i zastrašivanja novinara koja je postala karakteristika srpskog novinarskog radnog ambijenta. Na povezanost medija i politike i involviranost politike u medijsku sferu ukazuje se u Godišnjem izveštaju Zaštitnika građana (2017), pa se tako ističe posebna zabrinutost zbog slučajeva u kojima se funkcioneri "pozivaju na svoju građansku slobodu izražavanja da bi sa državne funkcije, govoreći u zvaničnom kapacitetu, iznosili neformalna saznanja ili uvredljive i neprimerene lične stavove" (Zaštitnik građana, 2017:9). U takvom ambijentu, ne čudi da su novinari štampanih medija, pre svega tabloida, onih za koje postoje sumnje u bliskost sa političkim establišmentom, u 2016. godini prekršili novinarski kodeks u skoro pet i po hiljada slučajeva (ibid.). To je skoro 50% više prekršaja nego u 2015. godini. Zabrinjava podatak da je među najčešćim prekršajima navedeno "kršenje pretpostavke nevinosti, kršenje prava privatnosti, predstavljanje pretpostavki bez navođenje izvora i činjenica" (ibid, str. 9).

Dakle, mediji nisu nezavisni i slobodni, često su pod kontrolom politike i dokle god je situacija takva ne može se očekivati da će u punom kapacitetu ispunjavati svoju funkciju. Ovde treba potražiti jedan od razloga neprofesionalnog izveštavanja medija, najpre tabloida o temama o pravosuđu.

IZVEŠTAVANJE MEDIJA O PRAVOSUĐU

Kao što je pokazao *Beogradski centar za ljudska prava*, još jedna od tema koja je u proteklom periodu zaokupljala novinarsku pažnju odnosi se na *pravo građana na pravično suđenje* (Petrović, Pokuševski, 2016). To znači da su u medijima novinari izveštavali o sudskim procesima vezanim za javne ličnosti, suđenjima za ratne zločine, opštem stanju u pravosuđu, problemu velikog broja nerešenih predmeta, (ne)efikasnosti pravosuđa - što je sve doprinelo "učvršćivanju nepoverenja građana u pravosuđe" (ibid., str 19).

Neprofesionalno i neetičko izveštavanje medija o *pravu građana na pravično suđenje* najčešće se manifestuje u nepoštovanju ljudskih prava žrtava i počinioca krivičnih dela i prejudiciranju krivice, iako su novinari zakonskim propisima i etičkim kodeksom obavezni da ih poštuju. Autori upozoravaju da se usled neodgovornog i neprofesionalnog ponašanja medija u javnosti stvara utisak da se sudska odluka donosi pod pritiskom, što otvara mogućnost urušavanja autoriteta pravosuđa: "Posle medijskih "presuda" ili, pak, "oslobađanja", od strane jednog dela novinarskih "eksperata", ili jednog dela na taj način stvorene javnosti (ispravne ili iskrivljene), svaka odluka suda, ma kakva ona bila, nema neophodan pravni autoritet ili je taj autoritet u najboljem slučaju okrnjen, budući da se u javnosti stiče utisak (opravdan ili ne) da je sudska odluka doneta pod njihovim pritiskom" (Vuković, 2007: 495). Takođe, medijsko izveštavanje o pojedincima, osumnjičenim za izvršenje teških krivičnih dela, koji su javne ličnosti, u srodstvu ili u bliskim odnosima sa nosiocima političkih funkcija ili vlasnicima krupnog kapitala, često je senzacionalističko i

tabloidno, pa je javnosti teško da zauzme kritičku distancu u odnosu na sam slučaj i ispravno proceni situaciju. Izveštavanje je mahom, navijačko, sa unapred donešenim zaključcima. S druge strane, dodatni problem unosi činjenica da postoji sklonost dela političkog establišmenta ka komentarisanju sudskeih postupaka. Kako izveštava *Beogradski centar za ljudska prava* (Petrović, Pokuševski, 2016), najviši državni funkcioneri krše prepostavku nevinosti upravo svojim izjavama medijima i tako provociraju sumnju građana u nepristrasnost i nezavisnost pravosuđa. Na kršenje prepostavke nevinosti medija i NUNS je reagovao u više navrata (*ibid.*). Ova praksa se naročito ispoljava kada su u pitanju ličnosti iz političkog i javnog života, odnosno procesi koji imaju i veliku političku težinu. U takvim slučajevima nije samo reč o neprofesionalnom, senzacionalističkom izveštavanju medija radi podizanja tiraža i obezbeđivanja veće zarade, već je reč o sprezi različitih struktura "moći" i pojedinih medija u cilju ostvarivanja sopstvenih, često, ličnih i političkih, interesa pojedinaca. Upravo zbog slične povezanosti medija i političkih struktura Vreg (2007) zaključuje da društvo ima mehanizme putem kojih je u mogućnosti da ostvari ogromnu moć nad masovnim medijima, kako u formalnom tako i u neformalnom smislu, što neminovno vodi gubitku njihove autonomije. Autori ulogu medija (Vreg, 2007) vide u kontekstu pomoći državi da održi legitimitet političkog, ekonomskog i socijalnog sistema i u prevaspitanju publikena način da im preusmeravaju pažnju sa događaja *glavnog toka* na sporedne, sve sa ciljem održavanja društvenog sistema, blokiranjem razumevanja onoga što se zapravo događa (Čomski, 2002). Pojedini autori smatraju da je najlakši način manipulacije i instrumentalizacije različitih sadržaja u političke svrhe, putem senzacionalizma i zabave, budući da oni nikada nisu lišeni političkog značenja (Prajs, 2011). Međutim, u demokratskim društvima mediji su važan kontrolni mehanizam društva, koji ne treba da bude u funkciji interesa političkih ili interesnih skupina, već treba da rade u interesu javnosti. Mediji treba da oblikuju i odražavaju javno mnenje na osnovu istinitih, proverenih i verodostojnih informacija i bude kritičku javnost, razotkrivajući različite nedemokratske i nezakonite postupke pojedinaca i grupa na profesionalan i etički prihvatljiv način.

Još jedna specifičnost današnjih medija je senzacionalističko izveštavanje o nasilju, što je, opet u bliskoj vezi sa kreiranjem ambijenta nepoverenja u pravosudni sistem i stvaranja atmosfere pritiska na sud. Tako su, prema podacima dobijenim istraživanjem, tekstovi čije teme su nasilje, u medijima u znatnoj meri zastupljeni. Počinioци nasilja ili njegove žrtve, i koje nisu iz javnog života, takođe završavaju na naslovnim stranama kako bi ih se etiketiralo i neretko im se javno presudivalo. Podaci pokazuju da su se u medijima uspostavili određeni obrasci ponašanja u smislu izbora pojedinačnih, medijski *atraktivnih slučajeva* nasilja i kreiranja interpretativnog okvira u kome se sugerisce da je dalja medijska eksploracija slučaja prihvatljiva i opravdana (Knežić, Glomazić, 2015). Ispostavilo se da sadržaji koji su visoko zasićeni nasiljem povećavaju tiraž štampanih medija, gledanost televizija, broj pregleda na portalima i slično. Način na koji se u medijima izveštava o nasilju je neprimeren i neprofesionalan, ne uvažava dostojanstvo žrtve i najčešće ugrožava ljudska prava samog počinjoca. Iako mediji pokušavaju da prikriju svoj pravi motiv izveštavanja o nasilju, ipak, je veoma uočljivo da cilj medija nije da ukaže na loše tendencije u društvu, da edukuje javnost i podigne društvenu svesti o ovoj društvenoj pojavi, već je utisak da izveštavanjem o nasilju ono čak promoviše (Petrović, Pokuševski, 2016). U rijaliti programima, nasilje se svesno podstiče kako bi se povećala gledanost određenog medija. Takođe, mora se podvući da se ovde u najvećoj meri radi o medijima – tabloidima, dok je u takozvanim ozbiljnim medijima situacija nešto drugačija.

Ovakva situacija u medijima rezultirala je niskim poverenjem javnosti u medije. U istraživanju sprovedenom 2015. godine (Libek, 2015) koje je imalo za cilj ispitivanje stavova građana o kvalitetu medija rezultati su pokazali da je poverenje građana Srbije u medije veoma nisko: svega 9,4% ispitanika ima poverenje u medije, dok 83,8% ispitanika smatra da novinari nemaju slobodu da izraze svoje stavove i nemaju slobodu kritički da izveštavaju. Najveće poverenje u medije imaju stariji građani, a najviše se veruje javnim servisima – od elektronskih medija, a od štampanih medija Politici, a najmanje tabloidima. Mlađa populacija se sve više informiše putem interneta i socijalnih mreža, dok starija publika i dalje koristi klasične medije. Takođe, ispitanici smatraju da postoji značajan pritisak vlasti na medije i u državnom i privatnom vlasništvu i da vlast favorizuje pojedine medije (nemaju svi ravnopravan status). Međutim, ispitanici većinom (76,5%) smatraju da su slobodni mediji preduslov slobodnog i demokratskog društva, dok 87,4% smatra da je sloboda fundamentalno ljudsko pravo (ibid). Prema istraživanju CESIDA iz 2013. godine 24% građana ima poverenje u medije (CESID, 2013).

ZAKLJUČAK

Retka istraživanja i percepcija javnosti pokazuju da je izveštavanje medija, uglavnom tabloida, o važnim društvenim temama podleglo banalizaciji, komercijalizaciji i senzacionalizmu zarad političkih ili komercijalnih interesa, i da kao takvo ima važnu ulogu u formiranju javnog mnenja. Međutim, uprkos takvim činjenicama, ne može se sa sigurnošću tvrditi da je takav odnos medija spram važnih društvenih tema jedini uzrok nepoverenja u društvene institucije. Da je tako onda ne bi bio nizak nivo poverenja javnog mnenja i u medije i u pravosuđe. Možda je to najbolji odgovor na naslov ovog teksta, jer nepoverenje u ta dva ključna faktora da se dođe do istine kao vrhunske vrednosti, dovoljno govori o stanju i uslovima i jednog i drugog.

Pre bi se moglo reći da su mediji jedan od faktora koji doprinose učvršćivanju već poljuljanog ugleda institucija. Kako teoretičari medija pišu, javnost se ne treba tretirati kao pasivni upijač medijskih sadržaja jer oni nemaju neograničenu moćnu publiku, pa prema tome moguće je da na publiku u većoj meri od medija utiču takozvani ugledni članovi grupe kojoj pripadaju, iako je verovatno da je na njih neki medij već ostvario uticaj (Mek Kvin, 2000). Takođe, rezultati istraživanja iz mnogobrojnih oblasti za koje se prepostavlja da mediji imaju presudan uticaj, pokazuju da posledice medija uvek zavise i od drugih perceptivnih uslova ili činilaca (Mek Kvejl, 1994). Masovni mediji nedvosmisleno mogu da pojačaju neko mišljenje koje već postoji, možda da ga u izvesnoj meri izmene, ali jedino u kombinaciji sa ostalim faktorima mogu biti u stanju da ga preokrenu. I drugim istraživanjima, kasnije sprovedenim od strane američkih istraživača dobijeni su slični nalazi kojima se sugerisce da mediji ne formiraju stavove publike, već predstavljaju faktore koji utiču na učvršćivanje postojećih stavova i ne mogu predstavljati sredstva promene (Mek Kvin, 2000).

LITERATURA

1. ANEM (2016) Šezdeset sedmi monitoring izveštaj ANEMA: Medijska scena Srbije u decembru 2015. godine Dostupno na:
<http://www.anem.rs/sr/aktivnostiAnema/monitoring/story/17865/%C5%A0EZDESET+SEDMI+MONITORING+IZVE%C5%A0TAJ+ANEMA+++.html> stranica posećena 09.05.2017.

2. Babović, M. (2016) Trust in Institutions across the region. In: Babović, M. (ed) *Are Ins tu ons Providing Human Security? Trust in Public Ins tu ons: Across the Balkans and Turkey*. Belgrade: SeConS Dostupno na: <http://secons.net/publications.php?p=63> Stranici pristupljeno: 28.04.2017.
3. CESID (2013) *Izveštaj o istraživanju javnog mnenja: Odnos građana prema Narodnoj skupštini Republike Srbije*. Beograd: UNDP
4. Chomsky, N. (2002) *Mediji, propaganda i sistem*. Zagreb: Biblioteka Što čitaš?
5. European Parliament, Committee on Foreign Affairs, *Draft Report on the 2016 Commission Report on Serbia* (Rapporteur: David McAllister), p. 6, Dostupno na: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=%2f%2fEP%2f%2fNONSGML%2bCOMPARL%2bPE-594.161%2b01%2bDOC%2bPDF%2bVo%2f%2fEN> stranici pristupljeno: 06.04.2016.
6. Freedom House – *Nations in Transit 2016*: Serbia. Dostupno na: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2016-serbia> stranici pristupljeno 7.05.2015.
7. Gavrilović, Z. & Milanović, M. (2014) *Istraživanje profesionalnog integriteta javnih tužilaca i sudija*. Niš: Centar za ljudska prava
8. Ivosević, Z. (2011) Korupcija u pravosuđu i pravosudni sistem. Dostupno na: <http://www.nadzor.org.rs/dosije%20korupcija/Zoran%20Ivosevic%20%20Korupcija%20u%20pravosudju%20i%20pravosudni%20sistem.pdf> Stranici pristupljeno 07.05.2017.
9. Knežić, B. & Glomazić, H. (2015) Medijsko doubijanje žrtava. U: I. Stevanović (ed.) *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja: Maloletnici kao učinoci i žrtve krivičnih dela i prekršaja*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, str. 245 – 259.
10. Libertarijanski klub - Libek (2015) *Poverenje građana u medije u Srbiji* - Dostupno na: <https://libek.org.rs/sr/istrazivanja/2015/05/05/poverenje-gradjana-mediji> stranici pristupljeno 06.05.2017.
11. Libertarijanski klub - Libek (2016) Stavovi građana o liberalnim reformama u Srbiji. Dostupno na: <https://libek.org.rs/sr/istrazivanja/2016/04/28/istrazivanje-stavovi-gradjana-liberalne-reforme> stranici pristupljeno 06.05.2017.
12. Mek Kvin, D. (2000) *Televizija*. Beograd: Clio.
13. McQuail, D. (1994). *Mass Communication Theory*. London: SAGE Publication.
14. Mrvić Petrović, N. (2005) Medijsko izveštavanje i poštovanje ljudskih prava učesnika u krivičnom postupku. *Temida*, 4, str. 23-27.
15. Petrović, V. & Pokuševski, D. (2016) *Ljudska prava u Srbiji 2015: Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*. Vesna Petrović, Dušan Pokuševski (ur.) Beograd: Beogradski centar za ljudska prava
16. Prajs, S. (2011) *Izučavanje medija*. Beograd: Clio
17. Reporters Without Borders (2017) Serbia – European standards still out of reach. <https://rsf.org/en-serbia>
18. UNS (2014) *Rezultati redovnog godišnjeg istraživanja članstva Udruženja novinara Srbije*. Beograd: UNS
19. Vreg, F. (2007) Medijske teorije i stvarnost. *Informatologija*. 40(3), str. 173-179.
20. Vuković, S. (2004) Problemi korupcije u tranziciji: Primer pravosuđa. Sociološki pregled, 38(1-2), str. 115-134
21. Vuković, S. (2007) Problemi poverenja u pravosuđe. *Sociološki pregled*. 41(4), str. 491-507
22. Yewkes, I. (2011) *Media & Crime*. London. Sage publications.
23. Zaštitnik građana (2017) *Godišnji izveštaj o Zaštitniku građana za 2016. godinu*. Beograd: Srbija Dostuno na: <http://www.ombudsman.rs/attachments/article/5191/Godisnji%20izvestaj%20Zastitnika%20gradjana%20za%202016.%20godinu.pdf> stranici pristupljeno 28.04.2017.

Hajdana Glomazić, PhD

Research Associate at the Institute of Criminological and Sociological Research

Branislava Knežić, PhD

Principle Research Fellow at the Institute of Criminological and Sociological Research
and Associate Professor at the Faculty of Philosophy University of Belgrade, Serbia

THE MEDIA AND (MIS)TRUST IN THE JUDICIARY

Studies show that media reporting on issues of justice is often in a tabloid, sensationalist and an unprofessional manner. For this reason, a completely legitimate question to pose is whether the way media covers these topics is a factor in public confidence in the justice system. The aim of this study is to provide the answers to the question of how big is the role of media in creating an atmosphere of public confidence in the judiciary. The assumption is that the reasons of public trust are primarily systemic in their nature, although in the process of shaping the public opinion in terms of building trust in judicial institutions, media reporting has its role. Results of our analysis have shown that the media is a factor strengthening mistrust, rather than establishing it.

KEYWORDS: Media / judiciary / (mis)trust in the judiciary / public opinion